

Barbara Kutkowska, Ryszard Czosnyka, Tomasz Pilawka

Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu

ZMIANY PRZEDSIĘBIORCZOŚCI NA OBSZARACH WIEJSKICH WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO W LATACH 2002-2011

*CHANGES AFFECTING ENTERPRENEURSHIP IN RURAL AREAS OF LOWER
SILESIAN PROVINCE IN THE YEARS 2002-2011*

Słowa kluczowe: przedsiębiorczość, obszary wiejskie, Dolny Śląsk

Key words: entrepreneurship, rural areas, Lower Silesian Province

Abstrakt. Celem badań była ocena zmian przedsiębiorczości wiejskiej w województwie dolnośląskim w latach 2002-2011 w ujęciu przestrzennym. Oceny tej dokonano wykorzystując wskaźnik przedsiębiorczości ujmujący liczbę podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w systemie REGON w przeliczeniu na 1000 mieszkańców. Badaniami objęto 133 gminy wiejskie i gminy miejsko-wiejskie. W analizie rozkładu przestrzennego gmin dolnośląskich o różnym poziomie przedsiębiorczości stosowano statystyczną metodę analizy skupień. W badanym okresie nastąpiło różnicowanie się obszarów wiejskich pod względem stanu przedsiębiorczości. Aktywnością gospodarczą cechują się zwłaszcza gminy otaczające aglomerację wrocławską i legnicko-głogowską oraz gminy sudeckie.

Wstęp

Warunkiem rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich jest aktywność ekonomiczna mieszkańców wsi. Ustępujący charakter działalności rolniczej na rzecz aktywności pozarolniczych umożliwia wielofunkcyjne ukierunkowanie rozwoju terenów wiejskich, lecz wymaga określenia polityki wiejskiej skierowanej do nierolniczej części mieszkańców terenów wiejskich [Kłodziński 2012 a]. Ekonomia obszarów wiejskich oparta jest o sektor małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP). W latach 2003-2008 firmy mikro i małe zatrudniające do 9 osób stanowiły 96% ogółu firm aktywnych w Polsce [Bieńkowska 2011]. Małe firmy zlokalizowane na terenach wiejskich i w małych miastach powinny być podstawą lokalnej gospodarki, lecz jak stwierdził Kłodziński [2010] „życiowość ich jest krótki, ponieważ prowadzenie działalności gospodarczej na wsi jest znacznie trudniejsze, niż w aglomeracji, a władze lokalne często nie doceniają roli małych firm wiejskich”. Firmy te są bardziej elastyczne w dostosowywaniu się do warunków rynkowych i mają przede wszystkim lokalny charakter. Jak oceniał Kłodziński [2011], ograniczony popyt na dobra i usługi spowodowany dysparytetem dochodowym społeczności wiejskich na rynku lokalnym stanowi poważną barierę rozwoju tych firm. Ograniczeniami rozwoju przedsiębiorczości są także: brak kapitału finansowego, peryferyjność i mała gęstość zaludnienia tych terenów, niskie kwalifikacje oraz gorzej w porównaniu do miast rozwinięta infrastruktura techniczna i finansowa [Bryła 2009, Nurzyńska 2011]. Poszczególne regiony Polski wykazują duże zróżnicowanie pod względem poziomu wskaźnika przedsiębiorczości wyrażonego liczbą aktywnych podmiotów gospodarczych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców [Kłodziński 2011, 2012b]. Najbardziej pod tym względem plasują się województwa wschodniej Polski, najkorzystniej – zachodniopomorskie, pomorskie i mazowieckie. Około 966 tys. firm zlokalizowanych jest na obszarach wiejskich, co oznacza, że co czwarty podmiot gospodarczy w Polsce działa na terenach wiejskich [Bugajska, Pajewski 2014]. Instrumenty polityki regionalnej Unii Europejskiej (UE) skierowane do Polski po roku 2004 wspierają rozwój regionów przez stymulowanie aktywności podmiotów gospodarczych, przede wszystkim MŚP. Wsparcie działalności pozarolniczej na obszarach wiejskich jest

również zadaniem wspólnej polityki rolnej (WPR). Dzięki napływowi środków finansowych z UE sytuacja firm wiejskich się poprawia, lecz to środowisko lokalne (sytuacja na lokalnych rynkach, poziom dochodów mieszkańców wsi, akceptacja lokalnych władz, instytucje otoczenia biznesu) determinuje ich istnienie i rozwój.

Material i metodyka badań

Celem pracy była ocena zmian przedsiębiorczości wiejskiej w województwie dolnośląskim w latach 2002-2011 w ujęciu przestrzennym. Oceny tej dokonano wykorzystując wskaźnik przedsiębiorczości ujmujący liczbę podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w systemie REGON w przeliczeniu na 1000 mieszkańców. Badaniami objęto 133 gminy wiejskie i miejsko-wiejskie. Do oceny zmian wykorzystano podstawowe statystyczne miary położenia i zmienności (średnia arytmetyczna, wartość minimalna i wartość maksymalna, odchylenie standardowe oraz współczynnik zmienności). Analizując rozkład przestrzenny gmin dolnośląskich o różnym poziomie przedsiębiorczości sięgnięto do statystycznej metody analizy skupień. Jako miarę poziomu przedsiębiorczości przyjęto wskaźnik przedsiębiorczości. Do klasyfikacji gmin ze względu na wartość wskaźnika, zastosowano niehierarchiczną metodę grupowania *k*-średnich. Metoda ta prowadzi do grupowania obiektów w zadanej liczbie skupień w taki sposób, aby zminimalizować zmienność wewnątrz skupienia jednocześnie maksymalizując zmienność pomiędzy skupieniami. Zmienność jest definiowana jako suma odległości elementów skupienia od jego środka ciężkości [MacQueen 1967]. W opisanym zagadnieniu zastosowano jako miarę odległości standardową odległość euklidesową.

Wyniki badań

Stan przedsiębiorczości na obszarach wiejskich w województwie dolnośląskim był przedmiotem wcześniejszych badań. Analizy pochodzące z lat 2004-2006 potwierdziły fakt, że na obszarach tych działają firmy mikro, małe i średnie o charakterze rodzinnym. Powstały one przede wszystkim z myślą o samozatrudnieniu. Dominują firmy handlowe, przetwórstwa przemysłowego, związane z budownictwem i transportem. Działają one przede wszystkim na rynku lokalnym, w nielicznych przypadkach – regionalnym. Poważne bariery rozwojowe w opinii przedsiębiorców to: system prawny i podatkowy, ograniczenia popytu, a także niedostateczna liczba profesjonalnych szkoleń. Władze i instytucje lokalne podejmują działania na rzecz rozwoju lokalnej przedsiębiorczości, a i ankietowani przedsiębiorcy mają wyraźnie sprecyzowane oczekiwania, co do aktywności instytucjonalnego otoczenia biznesu wiejskiego. Oczekują ulg podatkowych, szkoleń na wysokim poziomie, doradztwa, ograniczenia biurokracji, a zwłaszcza pomocy fachowej przy staraniu się o wsparcie finansowe funduszy unijnych. Badania z 2012 roku przeprowadzone na obszarach wiejskich terenów przygranicznych regionu dolnośląskiego potwierdziły lokalny charakter ich aktywności, ale 40% firm sprzedaje także na rynek czeski i niemiecki, co jest swoistą rentą położenia tych firm [Kropsz 2008, Kropsz, Kutkowska 2008, Kropsz-Wydra, Kurtyka-Marcak 2013].

Analizy wskazują na przyrost liczby przedsiębiorstw wiejskich w latach 2002-2011 średnio o około 25% (tab. 1). W 2002 roku na terenach gmin wiejskich i miejsko-wiejskich regionu dolnośląskiego zarejestrowanych było 88,1 tys. firm, a w 2011 roku ich liczba wzrosła do 109,9 tys. Liczba podmiotów gospodarczych w przeliczeniu na tysiąc mieszkańców zwiększyła się o 20%, co spowodowane było przede wszystkim wzrostem liczebności firm, gdyż w badanych okresie liczba mieszkańców analizowanych gmin zmieniła się w niewielkim stopniu. Zwraca uwagę szczególnie wysoki przyrost dochodów gmin, także dochodów podatkowych o dynamice nieporównywalnie większej do przyrostu liczby podmiotów gospodarczych na terenach wiejskich. Średni wskaźnik przedsiębiorczości wiejskiej zwiększył się z 67,19% do 80,22%. Wartości wskaźnika przedsiębiorczości charakteryzują się dużą zmiennością przestrzenną (tab. 1).

Analiza przestrzennego zróżnicowania obszarów wiejskich wskaźnika przedsiębiorczości w 2002 roku umożliwiła wyodrębnienie czterech skupień obejmujących gminy o różnym poziomie przedsiębiorczości (rys. 1). Przedsiębiorczość wiejska rozwija się bardziej w gminach usytuowa-

Tabela 1. Zmiany przedsiębiorczości na obszarach wiejskich woj. dolnośląskiego w latach 2002-2011
 Table 1. Changes affecting entrepreneurship in rural areas of Lower Silesian Province in the years 2002-2011

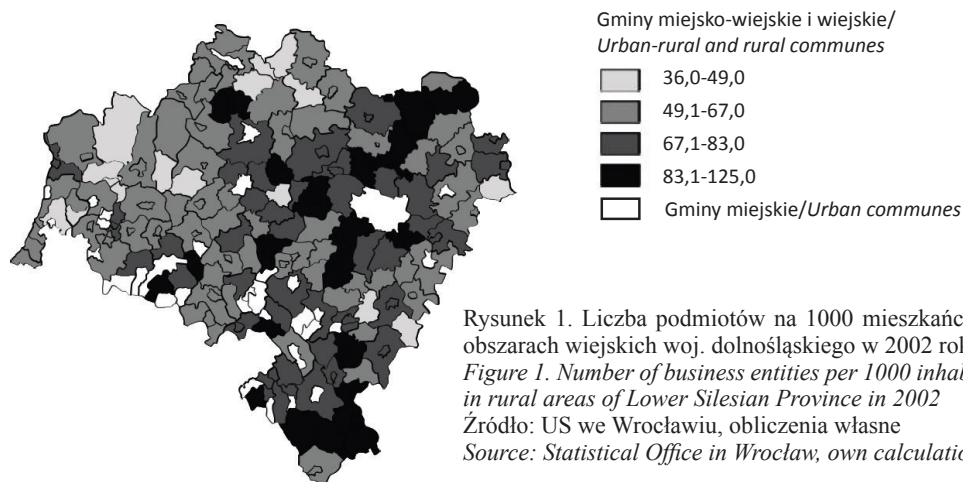
Wyszczególnienie/ Specification	Jedn./ Unit	Średnia arytmetyczna/ Arithmetic mean	Wartość minimalna/ Minimum value	Wartość maksymalna/ Maximum value	Odczylenie standardowe/ Standard deviation	Współczynniki zmienności V/ Variation coefficient V [%]
Zmiana liczby ludności/Population change		103,81	94,1	145,4	10,14	9,77
Zmiana liczby przedsiębiorstw (2002 = 100)/Changed number of enterprises (2002 = 100)		125,41	92,1	222,9	23,72	18,92
Zmiana dochodów gminy z tytułu podatków dochodowych (2002 = 100)/ Changed community income relating to income tax (2002 = 100)	%	339,82	174,1	709,0	111,72	32,88
Zmiana dochodów ogółem w gminie (2002 = 100)/Changed total income in the community (2002 = 100)		228,70	139,6	574,0	52,37	22,90
Wskaźnik przedsiębiorczości w 2002 r./The Kauffman ndex of entrepreneurial activity in 2002	szt./1000 miesz./	67,19	36,6	123,9	16,16	24,05
Wskaźnik przedsiębiorczości w 2011 r./The Kauffman index of entrepreneurial activity in 2011	pcs./1000 inhabitants	80,22	42,8	144,5	19,16	23,85
Zmiana liczby przedsiębiorstw na 1 tys. mieszkańców (2002 = 100)/ Changed number of enterprises per one thousand inhabitants (2002 = 100)	%	120,25	86,9	196,1	15,15	12,60

Źródło: BDL, US we Wrocławiu, obliczenia własne

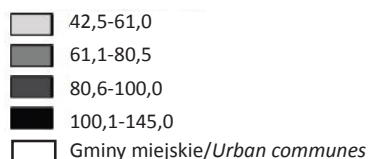
Source: Local Business Directory, Statistical Office in Wrocław, own calculations

nych wokół aglomeracji wrocławskiej oraz legnicko-głogowskiej. Sprzyjał temu wielofunkcyjny charakter gmin, dobra infrastruktura oraz zamożniejsi mieszkańcy, zatrudnieni często w pobliskich miastach. W otoczeniu aglomeracji jeleniogórskiej, kłodzkiej i wałbrzyjskiej na rozwój przedsiębiorczości wpływają głównie walory turystyczne i związany z nimi popyt na usługi turystyczno-hotelarskie. Zdecydowanie niższy poziom przedsiębiorczości występował w zachodniej i północno-zachodniej części regionu (przygranicze polsko-niemieckie). W 2011 roku gminy wiejskie i miejsko-wiejskie o najwyższym poziomie przedsiębiorczości wyraźnie skupiały się wokół aglomeracji wrocławskiej, co wskazywać może, że renta lokalizacji wokół największej w regionie aglomeracji przewyższała oddziaływanie pozostałych czynników decydujących o rozwoju przedsiębiorczości (rys. 2). Na rysunku 3 przedstawiono procentowy wzrost liczby podmiotów gospodarczych na obszarach wiejskich w 2011 roku w stosunku do 2002 roku. Osiemnaście gmin (14%) nie wykazało wzrostu przedsiębiorczości lub wzrost ten był znikomy, 40% gmin charakteryzowała się wzrostem przedsiębiorczości w granicach 106-120%, 30% gmin miało wskaźnik przyrostu od 121 do 136%. Tylko 16% badanych gmin osiągnęło najwyższe wskaźniki wzrostu liczby przedsiębiorstw w przeliczeniu na tysiąc mieszkańców (od 137 do 200%).

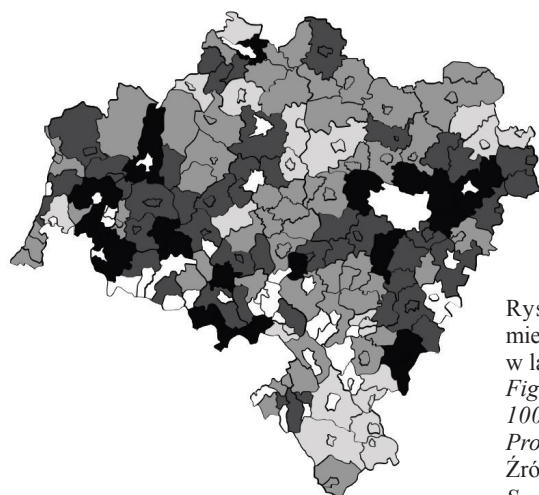
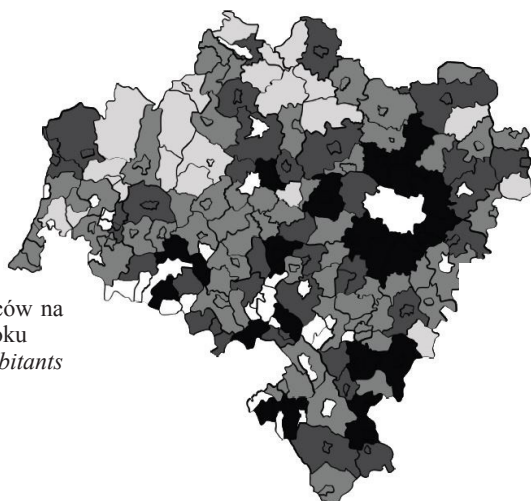
Badania nad rozwojem społeczno-gospodarczym obszarów wiejskich w Polsce prowadzone przez Rosnera i Stanny [2007] potwierdziły przestrzenne zróżnicowanie poziomu tego rozwoju. Szybciej rozwijały się gminy położone wokół aglomeracji miejskich o charakterze wielofunkcyjnym, o wyższym stopniu dezagraryzacji gospodarki

Gminy miejsko-wiejskie i wiejskie/
Urban-rural and rural communes

Rysunek 2. Liczba podmiotów na 1000 mieszkańców na obszarach wiejskich woj. dolnośląskiego w 2011 roku
Figure 2. Number of business entities/per 1000 inhabitants in rural areas of Lower Silesian Province in 2011
Źródło: jak na rys. 1
Source: see fig. 1

Rysunek 3. Wzrost liczby podmiotów na 1000 mieszkańców na obszarach wiejskich woj. dolnośląskiego w latach 2002-2011 [%]
Figure 3. Increase in number of business entities per 1000 inhabitants in rural areas of Lower Silesian Province in the years 2002-2011 [%]
Źródło: jak na rys. 1
Source: see fig. 1

wiejskiej i dobrze rozwiniętej infrastrukturze. Bez interwencji zewnętrznej utrwalac się będzie polaryzacyjny model rozwoju obszarów wiejskich. Unijna polityka rozwoju obszarów wiejskich i spójności ma za zadanie zapobiegać tym niekorzystnym zjawiskom. Analizy Nurzyńskiej [2012] wykazały, że skala wsparcia tworzenia miejsc pracy z programów rozwoju obszarów wiejskich współfinansowanych z UE jest zbyt niska w stosunku do skali problemu. „**Bez stworzenia kompleksowego systemu wsparcia (szkoleń, stałego doradztwa) kreującego korzystne środowisko zewnętrzne dla rozwoju wiejskiej przedsiębiorczości i uruchomienia endogenicznych zasobów postęp w tym zakresie będzie trudny do osiągnięcia**” [Nurzyńska 2012].

Podsumowanie

Badania wykazały, że przedsiębiorczość wiejska rozwija się bardzo nierównomiernie przestrzennie. Renta lokalizacji wokół aglomeracji wrocławskiej i terenów o funkcjach turystyczno-wypoczynkowych przeważała nad innymi czynnikami decydującymi o wzroście aktywności ekonomicznej lokalnych społeczności (uwarunkowania endogeniczne oraz interwencja zewnętrzna). Kłodziński [2012a] podkreślał, że rozwój przedsiębiorczości w gminach wiejskich zależy w dużym stopniu od zaangażowania władz lokalnych. Tworzenie strategii rozwoju gmin, wspieranie inkubatorów przedsiębiorczości, wsparcie edukacji młodzieży w zakresie zachowań przedsiębiorczych, wydzielanie w planach zagospodarowania przestrzennego terenów dla lokalizacji firm oraz aktywny udział w budowie kapitału społecznego to czynniki nieodzowne do zwiększenia aktywności gospodarczej mieszkańców gmin wiejskich zlokalizowanych w oddaleniu od ośrodków miejskich. Nie bez znaczenia będzie dostępność środków finansowych z programów UE, ale podstawowym czynnikiem pozostanie wzrost zamożności lokalnej społeczności.

Literatura

- Bieńkowska W. 2011: *Przedsiębiorczość jako czynnik rozwoju sektora MSP w Polsce*, Roczn. Nauk. SERiA, t. XIII, z. 2, 43-46.
- Bryła P. 2009: *Determinanty rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich ze szczególnym uwzględnieniem doświadczeń wynikających z implementacji programu SAPARD*, Wieś i Rolnictwo, nr 2(143), Wyd. IRWiR PAN, Warszawa, 134-151.
- Bugajska A., Pajewski T. 2014: *Wpływ otoczenia na rozwój sektora MSP na obszarach wiejskich w latach 2004-2011*. Mat. konf. Pt. Rolnictwo, gospodarka żywnościowa, obszary wiejskie – 10 lat w Unii Europejskiej SGGW w Warszawie, 11 kwietnia 2014 r.
- Kłodziński M. 2010: *Mikroprzedsiębiorczość na obszarach wiejskich*, Wieś i Rolnictwo, nr 2 (147), Wyd. IRWiR PAN, Warszawa, 20-34.
- Kłodziński M. 2011: *Kondycja ekonomiczna sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2008-2009, a problemy rozwoju przedsiębiorczości wiejskiej*, Wieś i Rolnictwo, nr 2 (151), Wyd. IRWiR PAN, Warszawa, 9-29.
- Kłodziński M. 2012a: *Polityka rozwoju obszarów wiejskich*, Roczn. Nauk. SERiA, t. XIV, z. 3, 178-181.
- Kłodziński M. 2012b: *Dywersyfikacja gospodarki ważnym celem polityki wiejskiej*, [w:] M. Drygas, K. Zawalińska (red.), *Uwarunkowania ekonomiczne polityki rozwoju polskiej wsi i rolnictwa*, Wyd. IRWiR PAN Warszawa, 95-116.
- Kropsz I. 2008: *Funkcjonowanie przedsiębiorstw wiejskich Dolnego Śląska na rynku*, Roczn. Nauk. SERiA, t. X, z. 3, 347-351.
- Kropsz I., Kutkowska B. 2008: *Stan przedsiębiorczości na obszarach wiejskich Dolnego Śląska*, Wieś i Rolnictwo, nr 1(138), Wyd. IRWiR PAN, Warszawa, 88-103.
- Kropsz-Wydra I., Kurtyka-Marcak I. 2013: *Bariery rozwoju przedsiębiorczości na przygranicznych obszarach wiejskich południowo-zachodniej Polski*, Roczn. Nauk. SERiA, t. XV, z. 3, 181-186.
- MacQueen J.B. 1967: *Some Methods for classification and Analysis of Multivariate Observations*, Proc. of 5th Berkeley Symposium on Mathematical Statistics and Probability, Berkeley, University of California Press, 281-297.
- Nurzyńska I. 2011: *Rola instytucji w procesie promowania i rozwoju przedsiębiorczości na terenach wiejskich*, Wieś i Rolnictwo, nr 3(152), Wyd. IRWiR PAN, Warszawa, 106-126.

- Nurzyńska I. 2012: *Priorytet tworzenia miejsc pracy w strategii rozwoju kraju na przykładzie programów rozwoju obszarów wiejskich współfinansowanych z UE w latach 2002-2012*, [w:] M. Drygas, K. Zawalińska (red.), *Uwarunkowania ekonomiczne polityki rozwoju polskiej wsi i rolnictwa*, Wyd. IRWiR PAN Warszawa, 117-136.
- Rosner A., Stanny M. 2007: *Zróżnicowanie poziomu rozwoju gospodarczego obszarów wiejskich w Polsce*, [w:] A. Rosner (red.), *Zróżnicowanie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich, a zróżnicowanie dynamiki przemian*, Wyd. IRWiR PAN, Warszawa.

Summary

The aim of the survey was the assessment of changes affecting entrepreneurship in rural areas of Lower Silesian Province in the years 2002-2011, in spatial terms. The assessment was based on index of entrepreneurial activity, referring to the number of business entities registered in REGON system, caunted over one thousand inhabitants. The research covered 133 rural communities and urban – rural communities. The analysis of spatial distribution of Lower Silesian communities, representing diverse levels of entrepreneurship, made use of statistical method of cluster analysis. In the examined period, diversification of rural areas regarding their state of entrepreneurship took place. Economic activity featured especially the communities surrounding Wrocław urban agglomeration, Legnica and Głogów urban agglomeration, as well as the communities in The Sudetes region.

Adres do korespondencji
prof. dr hab. Barbara Kutkowska, mgr inż. Tomasz Piławka,
mgr inż. Ryszard Czosnyka, doktorant UE Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu
Instytut Nauk Ekonomicznych i Społecznych
Pl. Grunwaldzki 24a, 50-363 Wrocław
tel. (71) 320 1785, e-mail: barbara.kutkowska@up.wroc.pl